

**Інформаційна довідка
щодо забезпечення незалежності судової влади
(у контексті переговорного розділу 23
«Судова влада та основоположні права»)**

**Інформаційна довідка
щодо забезпечення незалежності судової влади
(у контексті переговорного розділу 23
«Судова влада та основоположні права»)***

***Анотація.** Інформаційна довідка присвячена стану законодавчого забезпечення незалежності судової влади в Україні, що є фундаментальним принципом демократичної держави і визначає статус суддів, закріплений Конституцією України. У довідці деталізовано конституційні гарантії незалежності суддів, серед яких: особливий порядок їх призначення / звільнення, заборона впливу, захист інтересів, підкорення лише закону, особлива дисциплінарна відповідальність, державне фінансування, безпека, самоврядування та обмеження діяльності. Описано нещодавні законодавчі зміни, спрямовані на удосконалення процедур добору, оцінювання, суддівської кар'єри, підвищення вимог та прозорості. Висвітлено аспекти дисциплінарної відповідальності як складової підзвітності, що має бути збалансованою з незалежністю. Вказано на роль Вищої ради правосуддя в реагуванні на випадки втручання та впливу на суддів.*

***Ключові слова:** верховенство права, незалежність суддів, судова влада, гарантії незалежності, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, добір та призначення суддів, дисциплінарна відповідальність суддів, статус суддів, законодавство України.*

Зміст

Вступна частина	4
Основна частина	5
1. Конституційні засади діяльності та статус суддів.....	5
2. Основні міжнародні документи у сфері забезпечення незалежності суддів.....	8
3. Імплементация в законодавстві України міжнародних документів на основі рекомендацій Європейської Комісії щодо України (2023, 2024 рр.)	10
3.1. Демократична процедура формування суддівського корпусу.....	10
3.2. Відновлення дисциплінарних проваджень.....	12
3.3. Посилення гарантій незалежності суддів.....	13
4. Актуальні європейські тенденції у сфері незалежності судової влади	16
Висновки	20

Вступна частина. Незалежна судова влада є основною складовою демократичної держави, що керується принципом верховенства права. Для того, щоб ефективно виконувати свою роль у сучасній державі, судова влада має бути організована у спосіб, що забезпечує кожному із суддів можливість вирішувати справи об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо, кваліфіковано, керуючись принципом верховенства права та підкорюючись лише закону. Судді повинні мати змогу діяти без неправомірного впливу, підбурення, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання, незалежно від того, хто та з яких мотивів їх здійснює¹. Розвиток незалежної судової влади – багатоплановий процес, який, зокрема, залежить від загального розвитку держави та суспільства в політичній, економічній, соціальній сферах².

Закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів створює найважливішу гарантію додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. Таке закріплення спрямоване на створення ефективного механізму виконання покладених на судову владу завдань, які полягають насамперед у захисті прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні верховенства права та основ конституційного ладу в державі.

23 червня 2022 року Європейська Рада узгодила надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (далі – ЄС). Водночас перед Україною поставлено низку завдань, які необхідно виконати на шляху до європейської інтеграції, з-поміж них – продовження судової реформи в Україні. Її реалізація, своєю чергою, неможлива без забезпечення державою гарантій незалежності судової влади.

На окремі недоліки українського законодавства в частині забезпечення незалежності й неупередженості судової влади вказано у скринінгових звітах Європейської Комісії 2023, 2024 рр.³, зокрема щодо необхідності удосконалення розподілу справ між суддями, інституту відводу судді тощо.

Із метою виконання зобов'язань України, передбачених переговорною рамкою Європейського Союзу, схваленою рішенням Ради Європейського Союзу від 21 червня 2024 року, за Кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» Кабінет

¹ Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Концепції підготовки щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» від 24.12.2024 № 3739/0/15-24. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/3739_24.12.2024.doc

² Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2024 рік, затверджена Рішенням Вищої ради правосуддя від 29 травня 2025 року № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf

³ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en?prefLang=uk; COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2024 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf

Міністрів України схвалив Дорожню карту з питань верховенства права⁴, яка визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорним Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека».

У цьому документі зазначено про створення незалежної судової системи. Водночас вказано на те, що попри досягнутий прогрес, низка викликів залишається актуальною⁵. Подальше зміцнення незалежності суддів і судової влади визначається як пріоритет державної діяльності за напрямом «Правосуддя».

Дорожня карта покликана заповнити існуючі прогалини, забезпечити сталість здійснених реформ і закласти надійну основу для подальшого розвитку правової системи відповідно до європейських стандартів, зокрема й гарантування незалежності судової влади та високого ступеня суспільної довіри до неї.

Основна частина.

1. Конституційні засади діяльності та статус суддів. Положення Конституції України стосовно незалежності суддів, яка є невід’ємним елементом статусу суддів та їхньої професійної діяльності, пов’язані з принципом поділу державної влади та обумовлені необхідністю забезпечувати основи конституційного ладу, права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової гілки влади⁶. В Основному Законі України незалежність як складова конституційного статусу суддів та їх професійної діяльності забезпечується⁷:

- особливим порядком обрання, призначення і звільнення

- пункт 27 частини першої статті 85, частини четверта, п’ята статті 126, частини третя, четверта статті 127, стаття 128, пункт 1 частини першої статті 131 Конституції України

- заборонаю впливу на суддів у будь-який спосіб

- частина друга статті 126 Конституції України

⁴ Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: розпорядження Кабінету Міністрів України № 475-р від 14.05.2025. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR250475?from=legislation&hide=true>

⁵ Там само.

⁶ Конституційний Суд України. Незалежність. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist>

⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці) від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 (абзаци другий, третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/660>

- захистом професійних інтересів суддів

- частина шоста статті 127 Конституції України

- підкоренням суддів при здійсненні правосуддя лише закону

- частина перша статті 129 Конституції України

- особливим порядком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності

- пункт 3 частини першої статті 131 Конституції України

- державним фінансуванням та належними умовами для функціонування судів і діяльності суддів шляхом визначення у Державному бюджеті України окремо видатків на утримання судів

- частина перша статті 130 Конституції України

- притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суду і судді

- частина п'ята статті 129 Конституції України

- організацією державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей

- частина сьома статті 126 Конституції України

- здійсненням суддівського самоврядування

- частина друга статті 130 Конституції України

- заборонаю для професійних суддів належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої

- частина друга статті 127 Конституції України

Конституційний принцип незалежності суддів означає, у тому числі, конституційно обумовлений імператив *охорони матеріального забезпечення суддів* від його скасування чи зниження досягнутого рівня без відповідної компенсації як гарантію недопущення впливу або втручання у здійснення правосуддя. Конституційний статус судді передбачає достатнє матеріальне забезпечення судді як під час здійснення ним своїх повноважень (суддівська винагорода), так і в майбутньому у зв'язку з досягненням пенсійного віку (пенсія) чи внаслідок припинення повноважень і набуття статусу судді у

відставці (щомісячне довічне грошове утримання). Статус судді та його елементи, зокрема матеріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів, і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя⁸.

Законодавець не може виокремлювати певну категорію суддів у відставці, які не мають права на одержання щомісячного довічного грошового утримання з підстав, не пов'язаних зі статусом судді та його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя. Таке законодавче регулювання суперечить меті встановлення конституційної гарантії матеріального забезпечення суддів як елемента їх незалежності, свідчить про його формальний характер, не відповідає принципу єдиного статусу всіх суддів України та порушує принцип рівності між суддями у відставці, які не працюють, і тими, які працюють на інших посадах, крім посади судді⁹.

Конституція України визначає засадничі підходи до забезпечення незалежності й недоторканності суддів, а отже, ставить їх на найвищий щабель захисту – конституційний рівень. Законами України може бути розширений обсяг гарантій незалежності і недоторканності суддів, який має бути достатнім для здійснення ними своєї діяльності неупереджено, об'єктивно, безсторонньо та незалежно.

Отже, *захищеність суддів на рівні Конституції України* є найважливішою гарантією незалежності судової влади, неупередженого, об'єктивного, безстороннього та незалежного виконання суддями своїх обов'язків щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права й конституційного ладу в державі¹⁰.

Судді здійснюють правосуддя шляхом реалізації судової влади в межах повноважень, якими вони наділені відповідно до Основного Закону України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Судді виконують свої обов'язки на професійній основі, мають однаковий юридичний статус, основу якого становлять спільні елементи, незалежно від місця суду в системі судоустрою чи від адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. *Однаковість юридичного статусу усіх суддів* обумовлена, зокрема, наявністю єдиного порядку набуття статусу судді, сукупністю прав та обов'язків судді, єдністю юридичних гарантій, які надають суддям можливість бути неупередженими, об'єктивними, безсторонніми та незалежними. Із набуттям статусу судді пов'язане й набуття передбачених Конституцією та законами України гарантій незалежності. Конституція України закріплює однаковий юридичний статус суддів через систему гарантій забезпечення їх незалежності,

⁸ Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 (абзаци п'ятий, шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/660>

⁹ Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 (абзаци третій – п'ятий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/660>

¹⁰ Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 (абзаци третій, четвертий, шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/2453>

яка є невід’ємною складовою їхнього статусу. Встановлена система гарантій незалежності суддів не є їхнім особистим привілеєм, вона пов’язана з набуттям статусу судді, має юридичне призначення, спрямоване на захист прав і свобод людини і громадянина через здійснення правосуддя незалежним і безстороннім судом (суддею). Конституційне закріплення гарантій незалежності суддів спрямоване на унеможливлення будь-яких спроб впливу на суддю. Такий вплив є неприпустимим з огляду на положення частини другої статті 126 Конституції України¹¹.

Розвиваючи зазначені юридичні позиції, Конституційний Суд України вважає, що всі судді судів системи судоустрою України мають єдиний статус, який притаманний їм як особам, які виконують виняткову конституційну функцію – чинення правосуддя. *Єдиний статус суддів* означає однаковість юридичного становища суддів в усіх аспектах, передусім однаковість їх гарантій незалежності та недоторканності, прав і обов’язків, вимог, обмежень, заборон та відповідальності. Водночас забезпечення гарантій незалежності та недоторканності суддів має базуватися на принципі єдиного статусу суддів, який не допускає, зокрема, вибіркості у забезпеченні цих гарантій та зниження їх рівня певній категорії суддів, що не сприяє чиненню правосуддя неупередженими, об’єктивними, безсторонніми та незалежними судами, реалізації конституційного права на судовий захист¹².

Отже, незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об’єктивне та безстороннє правосуддя, ефективно захистити права і свободи людини і громадянина. Принцип незалежності суддів означає процесуальну діяльність під час здійснення правосуддя в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів. Гарантії незалежності суддів – це передбачені належні засоби мінімізації та усунення негативних впливів на суддів під час відправлення ними правосуддя, спрямовані на ухвалення законного й обґрунтованого рішення. Самостійність і незалежність органів судової влади та конституційного контролю означає, що вони виконують свої функції без жодного втручання у свою діяльність, не залежать від органів законодавчої та виконавчої влади, тому будь-який їх вплив на судову владу повинен припинятися на етапі призначення суддів. Таким чином, інституційна незалежність судової влади є передумовою незалежності й безсторонності кожного окремого судді, тоді як незалежність, безсторонність кожного з них є умовою забезпечення інституційної незалежності судової влади¹³.

2. Основні міжнародні документи у сфері забезпечення незалежності суддів:

¹¹ Рішення Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-п/2018 (абзаци третій, шостий підпункту 3.2, абзац десятий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/2453>

¹² Там само.

¹³ Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 27 жовтня 2020 року № 13-п/2020 (абзаци одинадцятий, дванадцятий, чотирнадцятий пункту 5 мотивувальної частини). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/660>

✓ Основні принципи незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40 / 32 та 40 / 146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року);

✓ Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.) та Пояснювальна записка до Хартії;

✓ Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989 / 60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44 / 162 від 15 грудня 1989 року);

✓ Рекомендація CM / Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів);

✓ Висновок № 1 (2001) КРЄС до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів;

✓ Висновок № 3(2002) КРЄС стосовно принципів та правил щодо суддівського професійного поведіння (етика, несумісна поведінка та неупередженість);

✓ Висновок № 10(2007) КРЄС стосовно рад правосуддя на службі суспільства;

✓ Висновок № 17(2014) КРЄС щодо оцінки суддівської роботи, якості правосуддя та поваги до суддівської незалежності;

✓ Висновок № 18 (2015) КРЄС стосовно місця правосуддя та його відносин з іншими органами влади в сучасній демократії;

✓ Велика хартія суддів. Консультативна рада європейських суддів. Основоположні принципи (прийнята у Страсбурзі, 17 листопада 2010 року КРЄС) (2010);

✓ Висновок № 27 (2024) КРЄС «Про дисциплінарну відповідальність суддів»;

✓ Доповнення до другого звіту-оцінки відповідності, прийняте на 98-ій пленарній сесії GRECO (Страсбург, 18-22 листопада 2024);

✓ Київські Рекомендації ОБСЄ щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (Київ, 23-25 червня 2010 р.);

✓ Рекомендації щодо незалежності судочинства та підзвітності суддів (Варшавські рекомендації) 2023 року;

✓ Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) «Європейські стандарти у сфері судочинства – систематичний огляд» (3 жовтня 2008, CDL-JD (2008) 002);

✓ Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, частина I: незалежність суду (прийнята Венеціанською комісією на 82-му пленарному засіданні) (Венеція, 12-13 березня 2010 р.);

- ✓ Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.);
- ✓ Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) 17 листопада 1999 року;
- ✓ Статут суддів в Європі (Європейська асоціація суддів) (1997).

3. Імплементация в законодавстві України міжнародних документів на основі рекомендацій Європейської Комісії щодо України (2023, 2024 рр.)

3.1. Демократична процедура формування суддівського корпусу.

Істотною гарантією незалежності суду й суддів є наявність демократичної процедури формування суддівського корпусу, що унеможливорює вплив на цей процес. *Призначення суддів є ключовим питанням судової незалежності.* Правила відбору та призначення на посаду суддів незалежним органом вимагають здійснення відбору на основі здатності кандидатів вільно і неупереджено оцінювати справи, що передаються на їхній розгляд, та застосовувати закон із повагою до гідності людини¹⁴.

Перш за все, для формування доброчесного й високопрофесійного корпусу суддів необхідна повноцінна діяльність органів влади, які уповноважені забезпечувати незалежність судової влади. У зв'язку з цим, звертаємо увагу на *відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів* (шляхом виконання вимог Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України»¹⁵) і *Вищої ради правосуддя* (шляхом виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя»¹⁶).

*Удосконалення і запуск процедури відбору суддів*¹⁷ на основі оновлених механізмів відповідно до рекомендацій Єврокомісії забезпечено прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри»¹⁸. Цим Законом внесено суттєві зміни до законодавчих актів

¹⁴ Європейська Хартія про статус суддів, пункт 2.1. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>

¹⁵ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : Закон України від 13 липня 2021 року № 1629-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text>

¹⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14.07.2021 № 1635-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text>

¹⁷ Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії), 2025. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/Guide_lg-pravsud/76282.html

¹⁸ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри : Закон України від 09.12.2023 № 3511-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#Text>

України і вони спрямовані на удосконалення таких процедур суддівської кар'єри:

➤ *змінений порядок зайняття посади судді.* Оновлено вимоги до кандидатів на посаду судді. Кандидат повинен бути громадянином України віком від 30 до 65 років, мати вищу юридичну освіту ступеня магістра (або прирівняну), стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'яти років, бути компетентним, доброчесним та володіти державною мовою;

➤ *деталізовано обмеження щодо призначення на посаду судді,* а саме: для осіб, визнаних недієздатними, із хронічними захворюваннями, із судимістю, звільнених із посад у Вищій раді правосуддя (далі – ВРП) або Вищій кваліфікаційній комісії суддів України (далі – ВККСУ) протягом певного періоду, звільнених із посади судді за дисциплінарні порушення або за результатами кваліфікаційного оцінювання;

➤ *уточнено визначення «вищої юридичної освіти» та «стажу професійної діяльності у сфері права», а також визначення «наукового ступеня» та «стажу наукової роботи»;*

➤ *детально описано критерії компетентності та доброчесності кандидата на посаду судді;*

➤ *оновлено процедуру добору на посаду судді місцевого суду;*

➤ *оновлено процедуру конкурсу та призначення на посаду судді;*

➤ *змінено умови переведення судді до іншого суду.*

До інших важливих змін, що запроваджені цим законом, відносяться такі.

ВРП затверджує Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата) після консультацій. Суддя (кандидат) може звернутися до ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання не раніше ніж через рік після попереднього оцінювання, крім певних випадків.

Оновлено етапи кваліфікаційного оцінювання: складання іспиту та дослідження досьє зі співбесідою. Деталізовано порядок складання кваліфікаційного іспиту. ВККСУ може запроваджувати додаткові тестування для перевірки морально-психологічних якостей.

Громадська рада доброчесності (далі – ГРД) надає висновки щодо невідповідності кандидата критеріям професійної етики та доброчесності. Члени ГРД мають право повного доступу до матеріалів суддівського досьє. У випадку негативного висновку ГРД, ВККСУ може підтвердити здатність судді здійснювати правосуддя лише двома третинами голосів.

Регламентовано підготовку суддів для підтримання кваліфікації в Національній школі суддів України, включаючи тривалість та періодичність. Введено початкову підготовку для новопризначених суддів без стажу.

Оновлено повноваження ВККСУ. Члени ВККСУ зобов'язані подавати декларації родинних зв'язків і доброчесності. Розширено перелік документів, які подаються членами ВККСУ. Визначено підстави для припинення повноважень члена ВККСУ. Суддя (кандидат), питання щодо якого розглядається ВККСУ, має право брати участь у засіданні у віддаленому режимі. ВККСУ може відкласти співбесіду за вмотивованою пропозицією ГРД. Встановлено вимоги до рішень ВККСУ, палат і колегій. Визначено розмір винагороди членів ВККСУ.

Внесено зміни до: порядку дисциплінарної відповідальності суддів, зокрема щодо непроходження початкової підготовки; до Кодексу адміністративного судочинства України щодо строків звернення до суду й заборони вжиття заходів забезпечення позову, що перешкоджають процедурам добору та призначення суддів; Закону України «Про запобігання корупції» щодо подання декларацій кандидатами в резерві; Закону України «Про Вищу раду правосуддя» щодо затвердження Єдиних показників доброчесності, документів кандидатів, винагороди членів ВРП, пріоритетності дисциплінарних проваджень та відмови у переведенні суддів; Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» щодо особливостей конкурсного відбору; Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» щодо завершення процедури добору кандидатів. Визначено строки завершення ВККСУ оцінювання суддів, призначених на п'ять років, та суддів, щодо яких надійшли висновки ГРД.

Загалом, зазначені вище закони спрямовані на вдосконалення процедур добору, оцінювання та кар'єрного зростання суддів, підвищення вимог до кандидатів та суддів, а значить – забезпечення більшої прозорості й незалежності судової системи.

3.2. Відновлення дисциплінарних проваджень.

Дисциплінарна відповідальність суддів як одна зі складових підзвітності судді покликана сприяти належному виконанню суддями своїх професійних обов'язків. Кожна особа в демократичній державі має право відреагувати на суддівське свавілля і порушення суддями стандартів доброчесності й професійної етики. Ефективне здійснення дисциплінарних проваджень спрямоване на досягнення рівноваги між суддівською незалежністю та підзвітністю судової влади.

З огляду на це, національне законодавство має передбачати безперервну, ефективну, прозору і справедливую систему притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, спрямовану на підтримання впевненості суспільства в компетентності судді та в тому, що він / вона організовує своє професійне, публічне та приватне життя з дотриманням правил суддівської етики¹⁹.

Відповідно до рекомендацій Єврокомісії передбачуваність, сталість і відкритість дисциплінарної практики щодо суддів забезпечено прийняттям таких законів України²⁰:

Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності

¹⁹ Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2024 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 29 травня 2025 року № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf

²⁰ Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії), 2025. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/Guide_lg-pravsud/76282.html

суддів»²¹, яким запроваджуються процедури дисциплінарної відповідальності суддів та процедура, пов'язана з початком роботи служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, зокрема: *змінено формулювання частин другої та третьої статті 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»* (тепер визначено, що дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюють Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя); *уточнено етапи дисциплінарного провадження* (наразі дисциплінарне провадження включає: попередню перевірку скарги, вивчення матеріалів для встановлення ознак дисциплінарного проступку, ухвалення рішення про залишення скарги без розгляду та її повернення, відмову у відкритті дисциплінарної справи або відкриття дисциплінарної справи; підготовку справи до розгляду, розгляд справи та ухвалення рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; розгляд скарги на рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності); *визначено підстави для залишення дисциплінарної скарги без розгляду та її повернення скаргнику*, а також підстави для передачі скарги на розгляд Дисциплінарної палати для прийняття рішення щодо залишення її без розгляду та повернення або відкриття дисциплінарної справи.

Отже, цей Закон спрямований на відновлення розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів шляхом запровадження служби дисциплінарних інспекторів та врегулювання перехідних положень;

*Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя»*²² – вносить зміни до національного законодавства, що стосуються: *Закону України «Про запобігання корупції»* (ці зміни спрямовані на уточнення кола осіб, які підпадають під дію положень Закону України «Про запобігання корупції» у зв'язку зі створенням служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя); *статті 28 «Прикінцеві положення» Закону України «Про правовий режим воєнного стану»* (ці зміни визначають особливості формування служби дисциплінарних інспекторів в умовах воєнного стану); *Закону України «Про державну службу»* (ці зміни вносять узгодження щодо оплати праці та порядку проведення конкурсу на посаду керівника служби дисциплінарних інспекторів); *Закону України «Про Вищу раду правосуддя»* (ці зміни є комплексними та спрямовані на запровадження повноцінної роботи служби дисциплінарних інспекторів у складі Вищої ради правосуддя, а також на забезпечення прозорості й ефективності дисциплінарних проваджень стосовно суддів). Закон також вносить технічні правки до інших законодавчих актів для узгодження термінології та повноважень.

²¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів : Закон України від 09.08.2023 № 3304-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3304-20#Text>

²² Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : Закон України від 06.09.2023 № 3378-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3378-20#Text>

3.3. Посилення гарантій незалежності суддів забезпечено ухваленням Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень»²³, яким виключено статтю 375 із Кримінального кодексу України. Конституційний Суд України ще 11 червня 2020 року ухвалив Рішення у справі № 7-р/2020 щодо відповідності Конституції України статті 375 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Цим рішенням суд визнав неконституційною оспорювану статтю Кодексу. Стаття 375 КК України передбачала відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови²⁴.

Конституційний Суд України (далі – КСУ) постановив, що стаття 375 КК України суперечить принципу верховенства права, а саме такому його елементу, як юридична визначеність, та не узгоджується з принципами незалежності суддів, обов'язковості судового рішення, а отже, суперечить частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 126, частині першій, пункту 9 частини другої статті 129 Конституції України. Водночас КСУ вважав за доцільне відтермінувати втрату чинності цієї статті на шість місяців із дня ухвалення судом рішення про її неконституційність. У зв'язку з цим, ця стаття була виключена у 2023 році з КК України.

Також Вища рада правосуддя постійно звертається до таких суб'єктів задля забезпечення незалежності і захисту прав суддів та авторитету правосуддя²⁵:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Офіс Генерального прокурора;
- Міністерство юстиції України;
- Державне бюро розслідувань;
- Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури;
- Уповноважений із захисту державної мови;
- Служба судової охорони;
- Державна аудиторська служба України;
- Комісія з журналістської етики та ін.

Станом на початок 2025 року за обставинами, викладеними у повідомленнях суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення

²³ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень : Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#Text>

²⁴ Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії), 2025. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/Guide_lg-pravsud/76282.html

²⁵ Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2023 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 27 червня 2024 року № 1999/0/15-24. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vyshcha-rada-pravosuddya-zatverdyla-shchorichnu-dopovid-za-2023-rik-pro-stan-zabezpechennya>; Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2024 рік, затверджена Рішенням Вищої ради правосуддя від 29 травня 2025 року № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf

правосуддя, які були розглянуті ВРП у 2024 році, кримінальні провадження здійснюються у 73 випадках.

Вища рада правосуддя у 2023 році вживала заходів для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у таких випадках²⁶:

- отримання суддями листів від імені працівника поліції з вимогою надання грошової винагороди за невнесення відомостей до ЄРДР про вчинення злочину близьким родичем судді;
- проникнення до приміщення суду, пошкодження приміщення суду та майна, викрадення майна;
- використання, поширення персональних даних суддів та членів їхніх сімей;
- пропозиція надання судді неправомірної грошової винагороди за ухвалення відповідного судового рішення;
- звинувачення судді в отриманні неправомірної грошової винагороди;
- надсилання грошових коштів судді, помічнику судді;
- складення заповіту на користь судді;
- неналежна поведінка в суді учасників справ та вільних слухачів, поєднана з висловленням погроз на адресу суддів, у тому числі фізичною розправою;
- намагання адвоката вплинути на суд у позапроцесуальний спосіб, порушення порядку в судовому засіданні помічником адвоката;
- висловлювання народного депутата України під час виступу на пленарному засіданні Верховної Ради України, які містили заклики щодо кримінального провадження, яке перебуває на стадії судового розгляду;
- блокування роботи суду (повідомлення про замінування будівлі суду, мітинги);
- незаконне втручання в систему автоматизованого розподілу справ;
- виявлення в техніці, яка розміщена в кабінеті судді, спеціальних технічних засобів отримання інформації (стаття 359 КК України);
- підроблення судових рішень та інших офіційних документів;
- звернення до суду й намагання вплинути на суд у позапроцесуальний спосіб (телефоном, електронною поштою, засобами поштового зв'язку, смс-повідомленнями, через сторінки в соціальних мережах тощо), у тому числі із безпідставними звинуваченнями щодо суддів, образами, погрозами фізичною розправою;
- заявлення прокурором відводу судді на підставі неперевірених фактів;
- штучне створення підстав для відводу;
- створення в соціальній мережі Facebook фейкових сторінок від імені суддів;
- поширення в соціальній мережі Facebook та на інших інформаційних порталах відеосюжетів, публікацій негативного і провокаційного характеру щодо суддів, зокрема погроз;

²⁶ Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2023 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 27 червня 2024 року № 1999/0/15-24. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vyshcha-rada-pravosuddya-zatverdyla-shchorichnu-dopovid-za-2023-rik-pro-stan-zabezpechennya>

- отримання доступу до месенджерів мобільного телефону судді;
- вжиття органом державної влади позапроцесуальних заходів щодо оскарження дій та процесуальних рішень судді у конкретній справі (звернення Міністерства юстиції України до Уповноваженого із захисту державної мови щодо процесуальних дій судді);
- отримання учасниками справи повідомлень від невідомих осіб із пропозицією вирішення справи в суді, зокрема за винагороду.

У 2024 році це були заходи у випадках²⁷:

- виявлення судових рішень, виконавчих листів та інших офіційних документів з ознаками підроблення;
- виявлення спеціальних технічних засобів для негласного отримання інформації / пристрою для відстеження місцезнаходження судді;
- несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем суду / злам акаунту судді в месенджері мобільного застосунку;
- втручання в систему автоматизованого розподілу судових справ / пошкодження матеріалів судових справ;
- надсилання заяв / клопотань / звернень, які містять погрози / образи на адресу судді / звинувачення суддів у вчиненні кримінальних правопорушень;
- висловлення погроз на адресу судді в судовому засіданні / шляхом здійснення телефонних дзвінків / надсилання смс-повідомлень;
- висловлення погроз на адресу судді в мережі Інтернет / соціальних мережах / медіа;
- надсилання смс-повідомлень / здійснення телефонних дзвінків щодо розгляду судових справ / спроби позапроцесуального спілкування із суддею;
- звернення до суду щодо надання судді неправомірної вигоди / здійснення перерахунку грошових коштів / надіслання грошових купюр;
- складення заповіту на ім'я судді;
- надходження пропозицій учасникам справ про адміністративні правопорушення щодо їх закриття за грошову винагороду;
- публікації / статті стосовно особи судді чи його професійної діяльності / збирання / поширення персональних даних судді, членів його сім'ї;
- насильство щодо судді / порушення порядку в судовому засіданні, у тому числі адвокатами;
- проведення слідчих дій;
- проведення перевірок щодо діяльності судів / професійної діяльності суддів.

4. Актуальні європейські тенденції у сфері незалежності судової влади

Питання захисту незалежності судової влади завжди відігравали важливу роль для функціонування судових систем європейських держав. До нещодавніх

²⁷ Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2024 рік, затверджена Рішенням Вищої ради правосуддя від 29 травня 2025 року № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf

ключових рекомендацій Консультативної Ради Європейських Суддів (КРЕС) слід віднести Висновок № 27 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів²⁸, а також Рекомендації щодо незалежності судочинства та підзвітності суддів Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (Варшавські рекомендації – 2023 р.)²⁹.

Висновок КРЕС № 27 (2024) стосується стандартів дисциплінарної відповідальності суддів та розгляду їх впливу на незалежність суддів. Ключові рекомендації КРЕС передбачають:

- *незалежність суду для розгляду дисциплінарних справ.* Судді, проти яких висунуто дисциплінарне обвинувачення, повинні мати право на доступ до незалежного суду або органу, створеного відповідно до закону, згідно зі статтею 6 Європейської конвенції з прав людини;

- *чітке визначення дисциплінарної відповідальності.* Обсяг дисциплінарної відповідальності має бути чітко визначений, щоб відповідати принципу верховенства права. Закон повинен чітко, наскільки це можливо, конкретно визначати підстави, за яких може бути порушено дисциплінарне провадження щодо суддів;

- *захист прав суддів.* Законне здійснення суддею своїх законних прав не повинно бути підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Рішення судді, включаючи тлумачення закону, оцінку фактів або зважування доказів, не повинно призводити до дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злого умислу, умисного невиконання обов'язків або серйозного проступку;

- *перегляд і оскарження.* Судді повинні мати можливість ефективно брати участь у дисциплінарних провадженнях проти них та мати юридичний захист. Вони повинні мати право оскаржувати дисциплінарні рішення та санкції;

- *пропорційність санкцій.* Дисциплінарні санкції мають бути чітко визначені в законі, легко доступні та перераховані у вичерпному переліку. Будь-яке дисциплінарне стягнення, що накладається на суддю, має бути пропорційним. Звільнення судді має відбуватися лише як крайній захід у винятково серйозних випадках.

Варшавські рекомендації 2023 року є важливим доповненням до Київських рекомендацій 2010 року щодо незалежності судочинства, що розширює та оновлює принципи судової незалежності відповідно до сучасних викликів. Ключові аспекти Варшавських рекомендацій:

- *судова етика та доброчесність.* Посилений акцент на поведінці суддів для підтримки суспільної довіри до судової системи;

- *дисциплінарна відповідальність.* Детальніша структура для забезпечення пропорційності, прозорості та справедливості санкцій проти суддів;

²⁸ Висновок КРЕС № 27 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів від 06 грудня 2024 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/kryes_27_ukr_mova.pdf

²⁹ Рекомендації щодо незалежності судочинства та підзвітності суддів Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (Варшавські рекомендації). 2023. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/587376.pdf>

- *гендерна рівність*. Комплексний підхід до забезпечення рівності в судовій системі як невід’ємної частини незалежності та ефективності судочинства;
- *нові форми тиску*. Розгляд питань цифрового переслідування та атак у соціальних мережах, які потребують додаткових заходів захисту;
- *технології та цифровізація*. Забезпечення того, щоб впровадження нових технологій у судові процеси не компрометувало незалежність судочинства³⁰.

З огляду на зазначене, а також беручи до уваги рекомендації Європейської Комісії щодо України (2023, 2024 рр.) та положення Дорожньої карти з питань верховенства права, до основних напрямів подальших реформ в Україні в системі правосуддя, що стосуються незалежності судової влади, слід віднести такі.

Незалежність суддів Конституційного Суду України забезпечуватиметься: запровадженням автоматизованої системи розподілу справ у КСУ; перевіркою доброчесності суддів КСУ; введенням механізмів притягнення суддів КСУ до дисциплінарної відповідальності; чітким визначенням повноважень Сенату щодо передачі справ на розгляд Великої палати, а також конкретизацією правил конституційного провадження; переглядом вимог про оголошення нового конкурсу, якщо кількість рекомендованих кандидатів менше двох на вакансію; ухваленням Кодексу етики судді Конституційного Суду України.

Незалежності суддів Верховного Суду (далі – ВС) сприятиме: удосконалення касаційних фільтрів для зниження навантаження на суддів ВС, а також: розширення можливостей розгляду справ касаційними судами в письмовому провадженні (в адміністративному, кримінальному, господарському процесі); запровадження інституту зразкової справи в цивільному та господарському судочинстві; вдосконалення конкурсної процедури на посади суддів ВС. У довгострокових планах – зміна структури ВС зі збереженням статусу суддів.

Незалежності суддів сприятимуть зміни в діяльності Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України шляхом: передачі ВРП повноважень щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів та посадових осіб інших судових органів, які наразі належать до компетенції Ради суддів України (далі – РСУ); налагодження роботи Служби дисциплінарних інспекторів ВРП; розроблення Кодексу етики членів Вищої ради правосуддя; надання ВРП права прямого конституційного подання до КСУ; проведення ВККСУ добору суддів усіх інстанцій та завершення кваліфікаційного оцінювання суддів.

Цифровізація судової влади пов’язана з подальшим впровадженням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та ухваленням законодавства, яке розширить використання дистанційних онлайн-слухань,

³⁰ Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/support-for-judicial-institutions-and-processes-to-strengthen-access-to-justice-in-ukraine>

надасть дозвіл усім суддям брати участь в онлайн-голосуванні на з'їзді суддів за рішення або кандидатів до КСУ, ВРП, РСУ, а не лише делегатам.

Висновки.

Незалежність суддів в Україні забезпечується за допомогою широкої системи гарантій, закріплених на конституційному та законодавчому рівнях, а також через імплементацію міжнародних стандартів і проведення реформ. До основних аспектів забезпечення незалежності суддів в Україні відносяться:

Напрями подальших реформ:

Таким чином, забезпечення незалежності суддів в Україні є пріоритетним напрямом, що реалізується через конституційні гарантії, деталізовані законодавчі процедури, захист від зовнішнього впливу та постійне вдосконалення судової системи відповідно до європейських і міжнародних стандартів.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*